

Posudzovanie vierohodnosti u detí a dospelých

Kurz forenznej psychológie FF MU Brno 2014

prof. PhDr. Anton Heretik, PhD.

Katedra psychológie FF UK

Bratislava

Výpoved' ako pamäťový výkon

a/ **Fáza vštiepenia** (*fyzikálne podmienky pre vnímanie, funkčné schopnosti vnímania, aktuálna emócia, zameranosť osobnosti*)

b/ **Fáza podržania/zabúdania.** (*spontánne zabúdanie- tzv. Ebbinghaussova krivka, tzv. Bartlettov princíp, motivované zabúdanie, dĺžka času medzi vštiepením a výbavou, zásahy do obsahu spomienky*).

c/ **Fáza vybavenia a znovuzpoznania** pri výpovedi, rekognícii, či rekonštrukcii (*pozícia vypovedajúceho, vôľové vlastnosti, motivovanosť, zložitosť materiálu, epizodická pamäť, psychopatológia*)

Ovplyvňovanie pamäti svedka

Výskumy E.F.Loftusovej

zavádzajúca informácia (misinformation efekt, tri fázy - podnet, podsunutie inform., pamäťový test)

falošná spomienka (false memory, Lost in the mall procedure – riziko zvyšuje arousal, sugestívne kladené otázky, emočne negatívne nabité spomienky)

Pravé spomienky sú emočne živšie, senzorickejšie ako falošné spomienky

Výskumy na FF UK – misinformation platí na centrálnu i periférnu detaily, zvýšený arousal na záver zhoršil presnosť pamäti, anxiozita ako črta mala mierne zhoršujúci vplyv na presnosť

História odhaľovania klamstva, hriechu, zločinu

Primitívne (magické) spôsoby

Stredovek: Boží súd, žeravé železo, vriaca voda

Prvé psychofyziologické pokusy:

16-19 st. Meranie pulzu, TK, pneumograf,
pletyzmograf, pneumograf

Psychologické metódy :

19-20. st. Slovné-asociačný experiment (Galton,
Jung)

Komplexné FP prístupy: Muensterberg,
Gross a i

Úrovne klamstva/nepravdivých výpovedí

- **Omyl** (ilúzie vnímania, dekoncentrácia pozornosti, neprimeraná generalizácia)
- **Neúmyselná lož** (katatýmne myslenie, mechanizmy osobnosti)
- **Úmyselná lož** (vedomý myšlienkový konštrukt s cieľom uškodiť)

Brewer a Williams – **falzifikácia, distorzia, zatajenie** (pasívna forma klamstva)

Vrij : **na seba orientované klamstvo vs. na druhých orientované klamstvo**

Spôsoby odhaľovania klamstva

- **Neverbálne** (mimika, pantomimika/ gestikulácia, proxemika, posturoológia, haptika, paralingvistiká)
- **Verbálne** (dynamické: tempo, plynulosť, štruktúrne-obsahové: súvislosť, determin.tendencia, štylizácia,
- obsahové: slovná zásoba, realistickosť, informácie, detaily)
- **Psychofyziologické** (polygrafické registrovanie -TK, tepová frekvencia, KGR, svalové napätie, rytmus dýchania ai)

Odhaľovanie ľži, ěi zatajovania pravdy – neverbálna k.

mimika (napätý výraz , uhýbanie pohľadom, zmeny farby tváre)
sćervenanie, zblednutie)/

gestikulácia (zovreté, ěi schované ruky, gestá smerom k
vlastným ústa, " zakrývanie úst")

posturoológia, kinetika (uzavreté polohy, odvrátenie tela od
vypoćúvajúceho, pohrávanie sa s predmetmi, ćasťami odevu)

proxemika - mimovoľné zväćšovanie dištancie, odťahovanie sa

paralingvistika - zmeny v intonácii, v tempe reći, pouŇívaní
odmík

lingvistika - náhle zmeny v slovníku a Ňtylizácii, všeobecné
frázy, klišé, "slovná vata"(/ "dalo by sa povedať", "ľudia si myslia ", " vo
všeobecnosti...", "mohlo by to tak byť").

Vierohodnosť

Schopnosť individua vierohodne vypovedať ku konkrétnemu obsahu. Osobitne sa posudzuje:

- Všeobecná vierohodnosť
- Špecifická vierohodnosť

Alternatívne pojmy: pravdovravnosť, dôveryhodnosť/hodnovernosť, pravdivosť výpovede

- schopnosť vypovedať (Aussagenfähigkeit)
- ochota vypovedať (Aussagewilligkeit).

(Leferenz 1972)

Všeobecná vierohodnosť

Relatívne stabilná vlastnosť (psychologické predpoklady) osoby vierohodne vypovedať

Čiastkové faktory:

- **Vek**
- **Intelektové schopnosti** (u detí mentálny vek),
- **Štruktúra a integrita osobnosti** (vrátane emocionálnych a mravných komponentov a prítomnosť resp. neprítomnosť psychopatológie)

Všeobecná vierohodnosť ontogentické aspekty

Raný a predškolský vek (0-6r.)

Problémy:

myslenie (egocentrizmus, antropomorfizmus, sugestibilita, dejová sukcesia, tzv. detská lož)

emotivita a sociabilita (emočná preferencia rodiča, psychosexuálna nezrelosť, ADD)

Všeobecná vierohodnosť ontogentické aspekty

Mladší školský vek (6-10 r.)

Problémy: Vývin mravných noriem (Piaget, Kohlberg), sociálna adaptácia

Starší školský vek (10-14/15 r.)

Problémy: Identifikácia s vrstovníckymi hodnotami, somatosexuálne dozrievanie, skúsenosti s psychotrop. látkami

Zásady výsluchov maloletých svedkov/poškodených (Malá 1995)

- ***princíp "otvorenosti mysle"***. Nevyšetrujeme sexuálne zneužívané dieťa, ale dieťa, ktoré mohlo byť sexuálne zneužitá. Prístup musí byť otvorený, konštruktívny, podporný.
- ***princíp "adaptability mysle"***. Ide o pravidlo, že dieťa "vedie" a profesionál ho nasleduje a otázky, alebo situácie štrukturuje podľa potrieb dieťaťa.
- ***princíp "časovej tolerancie"***. Vyšetrenie má prebiehať bez tlaku na čas, niekedy je potrebné pracovať s prestávkami, vyšetrovať aj s väčšími časovými odstupmi.
- ***princíp "morálnej a etickej zodpovednosti"***. Pri vyšetrení sex. zneužitia silné protiprenosové pocity

Všeobecná vierohodnosť psychopatolog. kontraindikácie

- **Mentálna retardácia** (u ľahkej relatívna, u strednej a ťažkej absolútna)
- **Demencia** (v závislosti od stupňa)
- **Špecifické poruchy pamäti** (amnesticko-konfabulatórny sy)
- **Akútne psychotické poruchy** – schizofrénia, afektívne poruchy s bludmi
- Niektoré **poruchy osobnosti** (histriónska s pseudológia phantastica)

Posudzovanie všeobecnej vierohodnosti

Klinické metódy

- rodinná a osobná anamnéza
- pozorovanie správnia pri vyšetrení
- dokumentácia, produkcia probanda

Psychodiagnostické metódy

- vývinové škály,
- výkonové metódy schopností
- projektívne a semiprojektívne metódy
- subjektívne m.(dotazníky, inventória, škály)

Špecifická vierohodnosť

Vierohodnosť výpovede ku konkrétnemu právne relevantnému obsahu.

Miera súladu výpovede so skutočnosťou.

Predpoklad zachovaná všeobecná vierohodnosť + parciálne faktory:

- 1) Obsahová zložitost' mnestického materiálu
- 2) Motivačné faktory
- 3) Situačné faktory

Špecifická vierohodnosť zložitost' mnestického materiálu

- množstvo relevantných faktov
- ich vzájomná časová a dejová sukcesia
- výskyt špecifických obsahov, ktoré
"prekračujú možnosti pochopenia"

(prejavy sexuálneho správania u detí,
majetkoprávne vzťahy, technické vedecké
fakty ai)

Špecifická vierohodnosť

Motivačné faktory

- Aktuálny emočný stav
- Citové a príbuzenské vzťahy k osobám, ktorých sa výpoveď týka
- Vedomá/nevedomá tendencia poškodiť , či pomôcť týmto osobám
- Snaha zbaviť sa resp. vyhnúť sa obvineniu
- Spustenie špecifických obranných mechanizmov

Špecifická vierohodnosť

Situačné faktory

- **Prostredie výpovede/ výsluchu**
- **Spôsob vedenia výsluchu (kladenie otázok, dĺžka výsluchu)**
- **Prítomnosť „spojencov“
vypovedajúceho (advokát, u detí tiež
psychológ, rodič ai)**

Vybrané indikátory vierohodnosti I.

(Kubík 2012)

Protirečivosť a inkonzistencia výpovede

(rozpory v tvrdeniach, dejovej sukcesii, medzi faktami monológu a dialógu)

Reakcie na neočakávané otázky (verbál. a neverbal. reakcie na detaily, okolnosti, úmysly)

Podstatné zmeny v správaní, štrukturálny zlom (trvalejšie zmeny vo verbal. a neverbal. kanáloch od istej otázky)

Neúprimné emócie a prejavy neistoty

Uvádzanie nadbytočných a nezvyčajných detailov (centrálne vs. periférne detaily)

Vybrané indikátory vierohodnosti II.

(Raskin a Steller 1995)

- 1/ **Všeobecné charakteristiky** (logická štruktúra, neštrukturovanosť produkcie, množstvo detailov)
- 2) **Špecifické obsahy** (zakotvenie v kontexte, popis interakcií, reprodukcia konverzácie, popis komplikácií)
- 3) **Zvláštnosti obsahu** (neobvyklé detaily, nadbytočné detaily, vonkajšie asociácie, popis vlastného stavu, psychický stav pripisovaný páchatel'ovi)
- 4) **Obsahy vo vzťahu k motivácii výpovede** (spontánne opravy, priznanie pamäťových medzier, pochybnosti o vlastnej výpovedi, sebaobviňovanie, ospravedlňovanie páchatel'a)
- 5) **Detaily špecifické pre delikt**

REALITY MONITORING (Sporer 1997)

Sú výroky vo výpovedi založené na skutočných prežitkoch ? Kritéria:

- 1) **Jasnosť** (clarity)-jasnosť, živosť, ostrosť inf.
- 2) **Percepčné informácie** (zvuk, chuť, pach, vizual.detaily)
- 3) **Priestorové informácie** (vzdialenosti, miesta, lokalizácie)
- 4) **Časové inform.** (denná doba, dej.sukcesia)
- 5) **Dojem** (affect) uvádzanie vlast.pocitov a dojmov
- 6) **Možnosť rekonštruovať príbeh**
- 7) **Reálnosť** (realism) hodnoverný, zmyslupl. dej
- 8) **Kognitívne operácie** –interpretácie, úsudky

REALITY MONITORING (RM) - pokrač.

Prítomnosť **kritérií 1-7** zvyšuje
vierohodnosť,

8.kritérium (kognitívne operácie) je
negatívny indikátor.

Dotazník na zisťovanie RM

JMCQ Jugment of memory characteristics
questionnaire

43- čiastkových kritérií RMN sa škáluje na 7-
bodovej stupnici

SVA (CBCA) Granhag& Stromwall 2004

Statement Validity Assessment (Criteria Based Content Analysis)

Vychádza z prác Uda Undeutscha, neskôr
Setllera, Vrija,

Semištandardizácia Granhagom a
Stromwallom. 3 fázy:

- 1) Štrukturované interview
- 2) Obsahová analýza 19 kritérií CBCA
- 3) Validizačný kontrolný protokol

Hypotézy pri práci s SVA (CBCA)

- **Hy. o kompletnej fabrikácii**
- **Hy. o čiastočnej fabrikácii**
- **Hy. o chybnnej transferencii**
- **Hy. o ovplyvnené výpovede inou osobou**
- **Hy. o prítomnosti psychického ochorenia**

Kritéria CBCA

- 1) Logická štruktúra
- 2) Neštrukturovaná rečová produkcia
- 3) Kvalita uvádzaných detailov
- 4) Kontextuálne prepojenie deja
- 5) Opis interakcií, rozhovorov, činností
- 6) Reprodukcia konverzácií
- 7) Uvedenie nečakaných komplikácií
- 8) Uvádzanie nezvyčajných detailov
- 9)Uvádzanie nadbytočných detailov
- 10)Vyjadrenie nepochopenia okolností

Kritéria CBCA

- 11) Uvádžanie externých asociácií
- 12) Opis vlastného duševného stavu
- 13) Opis duševného stavu páchatel'a
- 14) Spontánne opravy a spresnenia
- 15) Uvádžanie „nepamätám si“
- 16) Vyjadrenie pochybností o vierohodnosti vlastnej výpovede
- 17) Sebaspochybňovanie, kritika vlast. konania
- 18) Ospravedlňovanie konania páchatel'a
- 19) Špecifické charakt. konkrétneho tr. činu

CBCA

Validizačný kontrolný protokol

- **Psychologické charakteristiky probanda** (intelekt, osobnosť, psychopatol.)
- **Kvalita vedenia výsluchu** (direktívnosť, sugestívna otázky ai.)
- **Hodnotenie motivácie ku klamstvu** (emočná zaangaž., vplyv tretej osoby)
- **Hodnotenie aspektov spojených s procesom vyšetrovania** (porovnanie s výpoveďami zo spisu, zdrav. dokumentácia, dôkazy).

Posudzovanie vierohodnosti u príslušníkov org.zločinu

- 1/ Výpovede sú často jedinými dôkazmi proti bossom a ostatným prísluš.org.zloč.
- 2) Probandi sú často abnormné osobnosti
- 3/ V minulosti opakovane tr.stíhaní
- 4/ Sú motivovaní vypovedať dohodami o odložení obvinenia, dohodou o treste ai.
- 5) To všetko je obsahom námietok obhajcov obvinených
- 6) Osobitý dôraz na pos. špecific.vierohod.

Vierohodnosť ako znalecký problém – niektoré závery I.

- Posudzovanie vierohodnosti je zložitý proces má svoje kognitívne, emocionálne a aspekty
- Závery majú byť pravdepodobnostné
- Komplexné posúdenie všeobecnej a špecifickej vierohodnosti je možné len u svedkov a poškodených
- U obvinených sa môžeme vyjadriť len ku všeobecnej vierohodnosti

Vierohodnosť ako znalecký problém – niektoré závery II.

- Posúdenie vierohodnosti má byť založené na komplexnom psychologickom vyšetrení
- Špecifické (semištandardné) metódy môžu byť len doplnkom
- O pravdivosti výpovede vždy rozhoduje súd nie znalec !!!